

ה' שמאיר עיניו ומטה לבבו כפי החפץ ורצון אלקי לבד. ולכך נקרא 'דברי אלקים חיים' דבאמת הן דברי הש"י, וכמו שאמרו (ב"ב יב.) דמן החכמים לא ניטלה נבואה דבאמת הוא מהש"י כנבואה, רק החילוק דנבואה הוא 'כה אמר ה'' היינו כזה ממש ואין בו הטיה וחילוק, ושני נביאים המכחישים זה את זה האחד הוא נביא שקר, כי נביא מלשון 'ניב' כמו שפירש"י בחומש והיינו דבורו דהש"י דהדבור דהש"י ממש בגרונו של נביא והדבור הוא התגלות לפועל, ובהתגלות אי אפשר להיות שני הפכים בנושא אחד כידוע... אבל חכם הוא דבוק בחכמתו של הש"י שהוא במחשבה שבמוח, שם אפשר להיות שני הפכים בנושא אחד, ולא עוד אלא שהוא כמעט מוכרח כפי מה שייסד הש"י כל הבריאה דבר והפכו כידוע מספר יצירה, ואין לך דבר בעולם שלא יהיה היפוכו ממש גם כן... ולכך כל חידוש דברי תורה שיוצא לעולם על ידי איזה חכם, בהכרח יוצא אז גם כן ההיפך. וזה טעם פוטר מים ראשית מדון – מים היינו תורה, מי שפותח איזה שער ודבר הוא ראשית מדון ומחלוקת...

ובמחלוקת שהיא לשם שמים כמחלוקת שמאי והלל, דבית הלל היו שונים דבריהם ודברי בית שמאי, היינו שהיו משיגין גם דברי בית שמאי והטעימה של ההיפך. וכענין אותו תלמיד ותיק שהיה אומר ב' הפנים, כי מצד דבקותו בחכמת הש"י הוא משיג באותו דבר שני ההפכים שבמחשבה העליונה... (מתוך רסיסי לילה טז. עע"ש מו עמ' 92. וע"ע דובר צדק עמ' 150-148; שיחת מלאכי השרת עמ' 9; צדקת הצדיק סב).

דף יד

'וכן ב' קורות המתאימות, לא בוז כדי לקבל אריח ולא בוז כדי לקבל אריח, אם מקבלות אריח לרחבו – כשהן סמוכות יחד, דהיינו שיעור טפח – בשתייהן יחד – אין צריך להביא קורה אחרת. ואם לאו – צריך להביא קורה אחרת. רשב"ג אומר: אם מקבלות (כצ"ל) אריח לארכו, שלשה [כן הוא אורך האריח, שהלבנה שלשה על שלשה והאריח חציה – שלשה טפחים על טפח ומחצה. ערמב"ם יז, יג ועוד] – אין צריך להביא קורה אחרת. להקל בא, שאפילו אין בהן טפח, אם כשמרחיקן זו מזו יכול להושיב עליהן אריח של שלשה טפחים לארכו, וראויות הן לקבל כבודו – כשר (עפ"י רש"י סוכה כב:). לתנא קמא, יש המצריכים שיהיו סמוכות ממש (הגהות מיימוניות. וכ"כ אחרונים בדעת רש"י בסוכה) או עכ"פ עד טפח בין זו לזו (עפ"י הר' יהונתן ועוד. ולדעה זו י"א שאין צריך שהקורות עצמן יהיו טפח אלא האיר שבאמצע מצטרף לשיעור. עפ"י רשב"א, וכ"כ הר"ן עפ"י רש"י. וע' בבאה"ל שסג, כב). והראב"ד (יז, כה. וכ"כ בתו"ח) כתב אפילו מרוחקות זמ"ז עד טפח ומחצה [ולפ"ז נראה ש'טפח' שאמרו היינו ברוחב הקורות עצמן, כאילו היו קורה אחת. או שמא לא גרס 'טפח']. והרמב"ם [כפירוש רוב המפרשים דלא כהפרישה] מכשיר אפילו מרוחקות זו מזו עד שלשה טפחים. וע"ע באריכות בשפ"א.

'היתה של קש כו'. מאי קמ"ל דאמרין 'רואין', היינו הך... עקומה רואין אותה כאילו היא פשוטה. פשיטא...'. כתב הריטב"א (עפ"י הירושלמי): בזה לא הקשו 'היינו הך' כדלעיל – כי בעקומה מודים חכמים שכשרה כיון שתיקונו מעצמו בלא שום דבר מבחוץ, שאינו אלא מחוסר מעשה הסרת העקמומית, הלכך אין זה 'היינו הך' עם קש שנחלקו בו רבי יהודה וחכמים ואילו כאן הכל מודים, אלא הקשו שפשוט הדבר שכשר לדברי הכל.

ולהלן גבי עגולה מקשה 'הא תו למה לי' – כי גם העגולה כמו העקומה כשרה אף לחכמים, ותרת למה לי.

ולעיל שאמר אביי ר' יוסי בר' יהודה סבר לה כאבוה בחדא, ומשמע שחכמים חולקים (וכן פשוט בתוס' ד"ה ובלבד) – הגם שאינו מחוסר אלא השוואת שתי הקורות, מ"מ אינו דומה למעשה יישור וחיתוך העקמומית, שהרי הקורה אינה ראויה לקבל אריח אלא עם צירופה עם האחרת, משא"כ עקומה ועגולה היא עצמה ראויה לקבל אריח אלא שצריך להסיר את המפריע. ואולם הריטב"א עצמו מפרש גם בשתי קורות שחכמים מודים לריב"ז לומר 'רואין', ושארמו 'סבר לה כאבוה' לאו דוקא [ויתכן שכן היא גם שיטת הרמב"ם שפסק להכשיר. עפ"י קה"י ז]. וע"ע שפת אמת. והר"ן צדד לומר שחכמים חולקים גם בעקומה ובעגולה (וע"ע אבני נזר או"ח רצה בהגהה).

'כל שיש בהיקפו ג' טפחים יש בו רחב טפח. מנא הני מילי א"ר יוחנן אמר קרא ויעש את הים...'
 כבר הוכיחו הראשונים שאין החשבון מדוקדק, כי ההקף יותר מעט מפי-שלשה מקוטר העיגול (ועתוס' סוכה ח ועוד).

ופרשו ראשונים (ע' תשב"ץ ח"א קסה בשם תוס' עירובין, והוא בתורא"ש) שלמדו חכמים מהמקראות האמורים בים של שלמה שלא לדקדק באותו משהו עודף, אלא לחשב ההקף פי שלש לעולם. והוסיפו כמה אחרונים (קונטרס משיב טענה לר"צ הכהן, עמ' 209 ואילך ובספרו תפארת צבי יו"ד ל; ערוך השלחן יו"ד ל, יג; שער הציון שעב סקי"ח) שקורה עגולה שיש בהיקפה שלשה טפחים כשרה למבוי, הגם שלפי האמת אין בקוטר טפח אלא מעט פחות – כי כן קבעו חכמים להלכה, להתחשב במידות שציינו הכתוב בים של שלמה, שההקף פי שלש מהקוטר [וזהו ששאלו 'מנא הני מילי' – שיש לך לילך אחר חישוב זה הגם שאינו מדויק, ולא לפי מדידת הקוטר כפי מה שהוא במציאות. ערוך השלחן שם. וכבר שאל הרא"ש (בשו"ת סוף כלל ב) להרשב"א על פשר שאלת 'מנה"מ' והלא ניתן הדבר למדידה]. ויתכן שכך הוא מעיקר השיעור שנאמר בהלכה למשה מסיני, ועכ"פ לענין הלכות דרבנן כך קבעו חכמים (עפ"י שער הציון שם). ואולם יש שנטו להלכה להתחשב בקוטר לפי מה שהוא באמת ולא לפי חישוב ההקף (כן נטה התשב"ץ שם. וע"ע ברשב"א להלן עו; ובתו"ח שם; ש"ך תבו"ש וכו"פ יו"ד ל; פירוש תפארת ישראל על המשניות; לחם שמים לריעב"ץ ושאר מפרשים).

התוס' הקשו ממשמעות הסוגיא שנראה שהחשבון בדקדוק, והיינו ממה שהקשו בגמרא 'האיכא משהו' בעובי הים המפחית מהרוחב – והלא לפי חכמי המידות שהרוחב הוא מעט פחות, א"כ אדרבה אותו עובי הוא מיישב החשבון להיות ההקף מבחוץ פי שלש מהרוחב שבפנים.

ונראה ליישב לפי הנ"ל שכוונת הגמרא להקשות על משמעות דברי המשנה שכל שיש בהיקפו שלשה כשר לקורה, והיינו משום שכך למדו חכמים מהמקראות בים של שלמה לילך לעולם לפי חישוב זה אעפ"י שאינו מדוקדק ורוחב הקורה מעט מטפח, ועל כך הקשו הלא מידת הקף הים היא מבחוץ ואילו הרוחב בחלל הכלי מבפנים [והרי מוכח שהרוחב מעט פחות משליש ההקף], אם כן אין לך ללמוד מהכתוב לקבוע הלכה לפי חישוב שלישי. ותרצו 'כי קא חשיב מגואי קא חשיב' והרי למדנו מהכתוב לקבוע ההלכה לפי שלישי לעולם.

יש נותנים רמז בדבר מהמקרא (במלכים-א ז, כג) וקו שלשים באמה 'קו ה' כתיב. הנה כשנדוק היחס בין מנין הכתיב ('וקוה' = 111) לקרי ('קו' = 106) נראה שהוא יחס ההפרש שבין החישוב שקבעו חכמים 'כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רחב טפח' לבין החישוב המדוקדק שהוא 3.1415... (מפי השמועה).

הג"ר מאיר מאזוז שליט"א העיר שמצינו חילוף קרי וכתיב 'קו – קוה' עוד פעמיים במקרא (בירמיה לא, לח וזכריה א, טז) שאינם קשורים לקו העיגול כלל, ונפל פיתא בבירא. והוסיף שלפי פשוטו נראה שרש התיבה הוא 'קוה' (מנחי ל"ה) בפלס 'קוה', והעד: 'את תקות חוט השני הזה', אלא שנתכווצה התיבה ונתקצרה בשימוש המדובר ונעשתה 'קו', וברבים 'קוים' (בדגש מן הכפולים קו), וכיו"ב שרש חיה ושרש חיי (מן הכפולים). עכ"ד.

ומכל מקום נראה שהרמז עומד בעינו שהרי למעלה מעשרים מקומות בתנ"ך נכתב 'קו' ולא 'קוה', וי"ל שגם בשני המקומות הנ"ל ישנם רמזים אחרים (הגר"י בן דוד שליט"א – ביוסף דעת עירובין מהדו"ק, סוף חוברת ק"ב).

(ע"ב) 'כמה הוו להו חמש מאה גרמידי'. אעפ"י שנאמר בכתוב שהיה עגול, עלה על הדעת לפרש שגוף הים מרובע, עשר על עשר ברום חמש, ופי הים בלבד היה עגול סביב, שקרנותיו מחופים למעלה בעיגול (עפ"י תורת חיים).

לא סלקא דעתך דכתיב אלפים בת יכול... ומתחילה היה לו להביא מכאן שיש בים שעשה שלמה ק"נ מקואות, אלא שגלגלנו כל זאת כדי להודיע צורתו, היאך היו בו אלפים בת הללו (ריטב"א).

'שמע מינה האי גודשה תלתא הוי' – בכלי שיחס גובהו לרחבו כאותו היחס שהיה בים שעשה שלמה [בכלי עגול – יחס של 6 ל10, ובכלי מרובע – יחס של 4.5 ל10] (עפ"י ריטב"א ר"ן ומהרש"א. וע' בריטב"א חישוב היחסים לפי מידות הים. וע"ע תשב"ץ קעב; חזון איש כלים כ, י).

'אין הלכה כר' יוסי לא בהילמי ולא בלחיין' – אעפ"י שבשניהם מסתבר טעמו (ריטב"א. וע' חזו"א כלים ל, ג).

*

ושמעתי דמאה וחמשים מקוה טהרה דים של שלמה הם נגד מאה וחמשים מזמורי תהלים. ונראה דק"נ מיני טהרות במחשבה יש, והיינו דידוע דיש חמשים שערי טומאה, היינו שערים בדמיון שהיו משוקעים במצרים במ"ט מהם כנודע, וכל אחד כלול משלשה; קנאה תאוה וכבוד (כמש"כ לעיל אות רו) – הרי מאה וחמשים מיני טהרות וניצוח בקרבא, ועל כל ניצוח יסוד מזמור אחד, ובודאי בכח אותו מזמור לזמר עריצים, היינו מחשבות ודמיונות מאותו שער. ואיתא בשוחר טוב (א) דבקש שתהיה אמירת תהלים כלמוד בנגעים ואהלות, פירוש דעיקר ניצוח היצר על ידי דברי תורה, כמו שאמרו (סוכה נב:) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. ונגעים ואהלות הם היקרים מדברי תורה כמו שאמרו (בפסחים קג.) על פסוק **אור יקרות וקפאון** (זכריה יד) אלו נגעים ואהלות שיקרים בעולם הזה וכו', והיינו כי טומאת צרעת וטומאת מת הם נגד קנאה וכבוד, ודברים אלו קשים מאד הלימודים איך לינצל, ועל זה אמרו (בב"מ נט.) בדואג ואחיתופל ולא עוד אלא אפילו בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה וכו', פירוש שאז היה להם להבין כי רק מפני הקנאה ובקשת הכבוד אמרו כן. ובקש דוד שגם אמירת תהלים יועיל להציל מדמיוני היצר, ועיקר בקנאה וכבוד שבהם היה עיקר עסק דוד נגד אויביו, ובהם עיקר ניצוחו בקרבא עד דיהבין ליה ברתא דמלכא' (מתוך צדקת הצדיק רח).

עוד ברמזי ים שעשה שלמה ומידתו – ע' בארוכה בספר דובר צדק עמ' 14 ואילך.

דף טו

'מהו דתימא למיסר בניינא הוא דעבידא'. פירוש, ואפילו בנאן מתחילה לשם לחי, אין כאן עשיית היכר כלל, **קמ"ל** (ריטב"א; גאון יעקב).

שלשה – אין צריך להביא קורה אחרת. פחות מכאן – צריך. (רשב"ג להקל בא שאפילו שתיהן פחות מטפה, אם כשהוא מרחיקן זו מזו מושיב אריח שארכו שלשה והן בריאות לקבל כבדו – כשר. רש"י סוכה כב:).

יש אומרים שלחכמים כשר אפילו אין בשתי הקורות עצמן כשיעור, שהאוויר שבאמצע משלים, ובלבד שלא יהא האוויר יותר מטפה (עפ"י רשב"א, ועריטב"א. וכ"כ הר"ן בדעת רש"י. וע' א"ר ובאה"ל שסג, כב).

ויש מי שכתב להכשיר עד טפה ומחצה ביניהם (ראב"ד שבת יז, כה. והסכים לפירושו בתו"ח).

והרמב"ם (שבת יז, כה – כפירוש רוב המפרשים) מכשיר עד שלשה טפחים ביניהן.

ויש אומרים שאין כשר אלא בקורות הצמודות זל"ז, וביחד רחבן טפה (עפ"י רש"י בסוכה ב"ה שסג ועוד); הגהות מיימוניות. והפרישה נקט כן גם בדעת הרמב"ם. וע' קה"י ז).

היו אחת למעלה ואחת למטה; רבי יוסי ברבי יהודה אומר: רואים העליונה כאילו היא למטה או את התחתונה כאילו היא למעלה, ובלבד ששתיהן יהיו בתוך המקום הראוי, לא למעלה מעשרים אמה ולא למטה מעשרה טפחים. ופרש אביי דבריו כשיטת אביו שאומר 'רואין'.

בגמרא בסוכה (כב) מבואר שאין אומרים 'חבוט רמי' אלא בדבר שרחבו טפה, ולא התיר רבי יוסי ברבי יהודה אלא כשאין הפרש גובה בין הקורות שלשה טפחים. וחכמים פוסלים אפילו בקורות מתאימות פחות משלשה, שלשיטתם צריך שתהא קורה הראויה לקבל אריח (תוס'). ויש מי שמפרש שחכמים אינם חולקים על ריב"ז ומודים שאומרים 'רואין' בשתי קורות (ריטב"א ועוד).

הרמב"ם (יז, כה) פסק [כפי פירוש הראשונים] כרבי יוסי ברבי יהודה שכשר [וכנראה נקט שחכמים אינם חולקים בדבר. עפ"י ר"ן; קהלות יעקב ז]. יש אומרים בדעתו, דוקא כשאין הפרש גובה שלשה ביניהן (ע' כס"מ; פרישה שסג), ויש מפרשים אפילו בהפרש שלשה טפחים (ע' מ"מ; קהלות יעקב ז). והרי"ף ומהר"ם (ערא"ש ור"ן) פסקו כחכמים לפסול.

דף יד

כו. מהו שיעור הלחי המתקן את המבוי, והיכן מקומו?

לחיים שאמרו – גובהן עשרה טפחים. רחבן ועוביין כל שהוא, (אפילו כחוט הסרבל (כן שנה רבי חייא), כלומר אין לו שיעור. ר"ן). דין זה נכון הן לר"א המצריך שני לחיים הן לחכמים האומרים די בלחי אחד. רבי יוסי אומר: רחבן שלשה טפחים.

היו אמוראים שנקטו להלכה כרבי יוסי [שכן נקט גם רבי], ואולם אביי אמר לסמוך על מנהג העם שכבר נהגו בלחי משהו (כ"ה לפי לשון אחת, וכן מבואר לדברי רבא. וכן הלכה. ריטב"א).

עשה לחי לחצי מבוי (שלא הניחו בראשו אלא הכניסו לתוכו הרבה) – יש לו חצי מבוי (– תיקן החצי הפנימי ואין חוששים שמא יבוא להשתמש בכלו).

כמה ראשונים נקטו שהוא הדין לקורה (רשב"א נט; ובעבודת הקדש א, י; מ"מ שבת יז, כ). והר"ן נסתפק בדבר, שמא כיון שמותר להשתמש תחת הקורה, גוזרים שמא ישתמש חוצה לה.

הגביה הלחי מן הקרקע שלשה, או שהפליגו מן הכותל שלשה – לא עשה ולא כלום. ואפילו לרשב"ג